

Človek kot umetnik (Esej)

BITI UMETNIK

Jure
Čeh



Kaj je umetnost? Kdo je umetnik? Ali lahko vse razložimo iz korena besede – kdor ume, je umetnik? Katero ustvarjanje lahko imenujemo umetniško ustvarjanje? Ali nam definicija, da je umetnost človekova ustvarjalna domišljija, zadošča, da pomirimo svojo radovednost in razumevanje?

Umetnost in umetnik sta široka pojma in težko bi z enim esejem prodrli do celotnega razumevanja, poskušali pa bomo nepristransko opazovati in spoznati naš odnos do umetnika, umetnosti ter umetniškega ustvarjanja.

Da bi se čimbolj razumeli, se pravi, uskladili svoje komunikacije, si bomo nekaj izrazov, ki jih bom uporabil v eseju, poprej ogledali. Predvsem je to izraz – sila Duha –, ki zveni precej religiozno ali vsaj odmaknjeno. Težko je izraziti neotipljiv pojem, kar sila Duha je. Izrazov, kot so: inspiracija, navdih in podobni, nisem rabil zato, ker razumevam to silo Duha živeti v neodvisnosti od Človeka in umetnika. Sila Duha bi bila bolj primerljiva z Jungovim videnjem nadzavesti. Vidim jo nepogojeno od umetnika, bolj je umetnik tisti, ki se odpre tej višji komunikaciji, jo prepozna in prenaša v naš svet.

Materija je izraz, s katerim bomo označevali snovnost, v katero je umetnik oblikoval silo Duha.

Akt stvarjenja je proces, v katerem nastopajo sila Duha kot večna zavest, umetnik kot posrednik ter materija kot snovnost in končno udejanjenje sile Duha.

Potem sta tu – Čas in Prostor –, izraz, s katerim zajemam svet, v katerem umetnik živi v trenutku svojega delovanja in v odnosu do njega izoblikuje svojo sporočilnost.

Še en izraz bom uporabil, da bi bolj poudaril razliko med človekom in umetnikom – neumetnik.

Središčna točka umetniške ustvarjalnosti je vedno Človek – Umetnik, ki s svojimi čuti zapaža okolico, se odziva na dražljaje in beleži svoje odzive. Ker se vsak Človek – Umetnik sebi primerno odziva, nosi sporočilnost njegovega dela tudi njegov osebni značaj.

Postavlja pa se vprašanje – Kdaj je človek že umetnik in kdaj je človekovo ustvarjanje umetniško? Biti umetnik namreč ni najbolj preprosto. Vsak otrok se spontano odziva na doživeto in to izraža zelo neposredno. Težko je določljiva meja, kdaj je izraženo že umetnost, kdaj zgolj poskus, sprostitvev napetosti ali učenje.

Začnimo z najbolj bistveno razliko med umetnikom ter neumetnikom. *Neumetnik ne vé, kaj bi sporočal, umetnik pa ima v sebi nujno po sporočilu, torej sporoča, ker mora sporočati!* Iz tega sledi, da je umetnikovo delo, da oblikuje to sporočilo na način, primeren za ta Čas in Prostor. Problem umetnika je lahko kakor problem genija tudi v tem, da se izmakne trenut-

nemu času in trenutnim potrebam. V tem primeru se znajde sam brez podporne hierarhije in največkrat ostane nerazumljen, dokler ga prihodnji čas ne potrdi. Ta človek potrebuje toliko večje zavedanje svojega položaja ter toliko večjo voljo, da se ne spusti na povprečni nivo. Se pravi – Človek, ki misli, da ima kaj izraziti, bi to moral izraziti ne glede na odziv skupnosti. Se prepustiti sodbi časa. Ta človek naj bi bil »samosebizadosten«, kot bi to potrebo narekovala okoliščine.

Karkoli naj si že bo Umetniško delo, naj vsebuje razumevanje svojega izraza. Umetnik mora vedeti, zakaj je oblikoval silo Duha v materijo na način, ki ga je izbral. Umetnik mora vklapljati sebe in svoja opažanja, kajti on je tisti, ki živi in ustvarja v tem svetu. Glede na umetnikov osebni razvoj, se način upodabljanja zagotovo spreminja ali razširja, ker zajema čas, v katerem umetnik živi, njegove spoznaje ter poglobljanje v snov. To ga loči od človeka, ki je sposoben tudi naučiti se narediti umetnino – toda: *avtomatično ponavljanje naučenega ni umetnost.*

Več sebe, ko umetnik vlaga v svoje delo, večja je kvaliteta in vrednost umetnine. Recimo – pisanje poezije se lahko osredotoča na literarno tehnični problem jezika, na oblikovanje strukture ter izbire vsebine. Vendar pravim, dokler se poet ukvarja le z »igro z besedami«, je na obrtniškem nivoju. Tehnični problem jezika je pomemben, vendar brez vsebine ostaja le mrtvo ogrodje.

Bistvo pisanja je sporočilnost. Človek je izumil pisavo za komunikacijo, za zapisovanje, izražanje in ohranjanje spoznanega – doživetega. Človek piše svoje izkustvo, prilagojeno na svoj Čas in prostor, v katerem živi. *Ker Človek živi v Času, so iste teme, ki jih je pisal nekoč, enako aktualne.* Isto velja za vsako drugo umetnost.

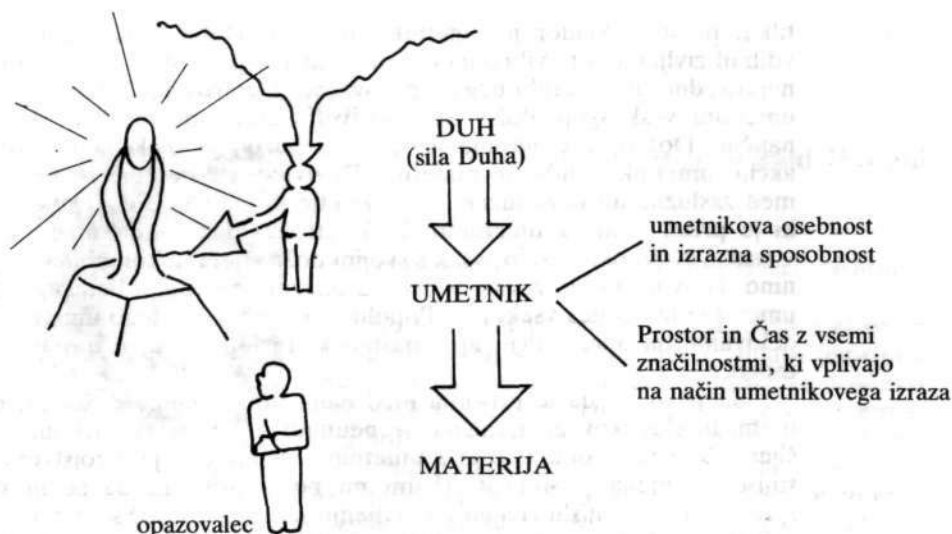
UMETNIK KOT »SENZIBIL«

Vsak umetnik je v prvi vrsti človek, ni pa vsak človek umetnik. Kot smo že omenili, je resničen umetnik merljiv z notranjo nujo po izražanju. Kako bi to obširjene in razumljiveje opisali?

Umetnik je pravzaprav stvarnik, ki materializira duha. Sila Duha je tista nuja, ki napolnjuje umetnika in ga sili, da jo udejani in oblikuje v materijo kot sliko, zvok, pisano besedo, gib ali drugače.

Umetnik deluje kot posrednik med Duhom in Materijo. Vsem nam, človeštvu, je skupno neko nedoločljivo vedenje. Umetnik je tisti, ki to vedenje oblikuje v primerno obliko po svoji presoji. Bolj ko nas umetnik z ustvarjenim presune, bolj natančno je izrazil, poimenoval ali oblikoval tisto, kar je bilo del nas samih, ki pa nismo mogli določiti obliko za védeno. Kvaliteta umetnine je torej tudi v tem razmerju – kar najbolj primeren izraz za tisto, kar je bilo v nas neizraženo, ali iskanje novega izraza takrat, kadar nekdanji izraz ni več zadovoljiv glede na spremembe v Času in Prostoru.

Trdim torej, da ni vsak človek kanalizador te sile Duha, zato imenujem umetnika za »senzibila«. Kako vpliva ta senzibilnost ali občutljivost nanj, je zanimivo opazovati. Problem obvladovanja ali neobvladovanja te sile Duha je velikokrat prisoten. Manj ko umetnik obvladuje silo Duha, bolj ji je izpostavljen na milost in nemilost. Zdaj se znajde v prenapetosti, velikopoteznosti in obremenjenosti s silo Duha, drugič pa ga pomanjkanje te sile pahne v ustvarjalno oseko, ko nima ne notranjega poriva ne prave vsebine za delo. Nastopi obdobje depresije. Poskusimo se poglobiti v umetnikovo



doživljanje sile Duha. Umetnik se nikoli ne sprijazni z razlagami, ki so mu dane. On je raziskovalec, neprestano opazuje in poskuša beležiti stvari, kot jih on razume in vidi. V njemu sta nemir in nezadovoljstvo. Išče svoje poti, razlage in zaključke, dokler tega notranjega nemira ne zadovolji. Staro preverja, skozi že udejanjeno išče svoj izraz, svojo izvornost kot potrebno dopolnitev. Čas in Prostor, v katerem umetnik biva, deluje nanj s kolektivnim duhom. Tako umetnik najde jezik, s katerim je njegovo individualno sporočilo lahko razumljivo skupnosti. Duhu, prenesenemu v Materijo, dá pečat obdobja, filozofije, ideologije, religije in njegovega lastnega razumevanja. Prav zato je umetnost vznemirljiva, ker se vedno spreminja, ker razkriva del našega življenja, nas samih . . . , prav zato je lepa in estetska, ker razkriva resnico.

Da je umetnik opazovalec, smo dejali. Pa se vprašajmo, kaj opazuje? Opazuje vse, kar se dogaja okrog njega, ter vse, kar se v njem odziva na zunanje dražljaje. Opazuje dvojno – navzven in navznoter.

Povod za opazovanje je pravzaprav tista sila Duha, ki ga napolnjuje. Sprva ji ne najde izraza, zato išče z razpoložljivim znanjem in občutki. Ta sila lahko izvaja pritisk (nemir), včasih motivativen, lahko pa tudi premočan in obremenjujoč. Ko umetnik uspe najti ustrezno obliko za to silo, se sprožita ustvarjalni zanos in udejanjenje. *Takrat, ko je sila udejanjena, se napetost sprosti* – sledi olajšanje in zadovoljstvo.

Naj še enkrat torej poudarim definicijo, *da je umetnik potreben člen v aktu stvarjenja med Duhom in udejanjanjem Duha v Materijo.*

– skica k razločevanju:

UČINEK UMETNINE

(Zanimivo bi bilo znanstveno ugotavljati razmerje med napetostjo, ki ga sila Duha povzroči v umetniku, in močjo, ki jo umetnina kasneje izžareva.) Kako si lahko razložimo učinek, ki ga ima materija kot mrtva stvar na opazovalca, bralca, poslušalca. Vsaka umetnina je kot Aladinova sve-

tilka, prostor, kamor je umetnik zaprl silo Duha. Tako je mrtvi stvari vdihnil življenje – ta vibracija oz. sila Duha je prisotna v umetnini in deluje neposredno na morebitnega opazovalca. Ugotovimo lahko, da ima pri umetnini vsak svoje doživetje. Doživetje umetnine ni stvar, ki bi se je naučili. Doživetje umetnine je spontan odziv, je reakcija opazovalca na akcijo umetnika, duha in materije. Doživljanje umetnine se ne razdeljuje med zaslužne ali nezaslužne... Doživetje umetnine je doživetje vsakogar, ki je prišel v stik z umetnino. Laik, strokovnjak, esteta, umetnik, filozof – vsak s svojo osebnostjo, vsak s svojim doživetjem in komunikacijo z umetnino na svoji osebni ravni. Nihče od opazovalcev nima bolj prav. Resnica umetnine je resnica vsakogar. Popolnoma opredeliti vlogo umetnine, njeno delovanje na opazovalce, njen nastanek, razloge za njen nastanek, je nemogoče.

Dejstvo je, da je prisotna med nami in da učinkuje. Če razmišljamo o smislu človekovega življenja, je neumno – človekovo življenje je osmišljeno že z rojstvom. Isto je z umetnino, osmišljena je z rojstvom in njen smisel je njena prisotnost. (Sami mi boste pritrdili, da se ni smiselno spraševati se o smislu življenja v življenju samem, temveč se je bolj smiselno vprašati, kakšne možnosti so nam s tem dane, zakaj smo postavljeni v ta prostor in kaj naj bi v njem naredili?)

Umetnina je in deluje. Doživetje umetnine je prepoznavanje nas samih v odnosu do umetnine.

UMETNIKOVO NEPOSEDOVANJE USTVARJENE UMETNINE

Umetnik je tisti posrednik, ki si je zamislil in po zamisli oblikoval silo Duha v končno obliko. Kot ustvarjalec je lastnik predmeta, ni pa lastnik duha te umetnine. Laže si bomo zamišljali to misel, če jo primerjamo z rojstvom otroka: ženska naj poseeblja umetnika, silo duha si lahko predstavljamo kot moškega, ki žensko oplodi, tako umetnik kot ženska nosita to silo v sebi, dokler ne pride do končne materializacije – pri ženski kot rojstvo otroka, pri umetniku pa kot ustvarjena umetnina. Otrok je plod ljubezni med moškim in žensko, vendar otrok ni lastnina matere, kakor tudi očeta ne. Otrok počasi zaživi svoje življenje. Podobno je z umetnino. Čeprav ima umetnik določeno vedenje, zakaj je do te umetnine prišlo, čeprav ima svoje razumevanje in svoj odnos do svojega »otroka«, le ta ni njegova last. Takoj ob materializaciji zaživi umetnina svoje življenje in oddaja svojo lastno vibracijo. Umetnina postane last vseh. Da razširim razumevanje te misli, jo bom prikazal še z enim primerom. Vzemimo si kakega slikarja in njegovo sliko, ki stoji razstavljena v galeriji. Ljudje jo hodijo opazovat. Slikar je bil njen stvarnik in ima svoje razumevanje, ki pa ga ne more nikomur vsiliti, ker je to le njegovo razumevanje in nič več. Slika je predmet, v katerem je udejanjen duh. Vsak od obiskovalcev si ustvari svoj vtis ob ogledu slike – temu je dolgočasna, drugemu nerazumljiva, nekoga spominja na počitnice v Parizu, strokovnjak razumeva barve in oblike in se poskuša poglobljati v vsebino slike, njeno poanto... vsak po svoje. *Tako umetnina nadživi svojega ustvarjalca.* Vse, kar prebujata v kateremkoli opazovalcu, je popolna resnica. Opazovalec ima svojo intimno doživetje slike in najde v njej svojo resnico – sebe. Tako umetnik niti kdorkoli drug ne more vsiliti nikomur svojega videnja in doživetja. *Umetnina govori sama zase!*